

Öt év az EU-ban

EUROPEAN COMMISSION: FIVE YEARS IN THE EU:
ACHIEVEMENTS AND EXPERIENCES
EUROPEAN ECONOMY 2009/1

Az Európai Unióhoz 2004-ben tíz, 2007-ben pedig további két ország csatlakozott. Ez az új tagok számát és a lakossági számarányokat tekintve is a Közösség eddigi legnagyobb bővítését jelentette. Jelentősége miatt a tagfelvétel megannyi vizsgálatra érdemes kérdést vet fel, és számos tanulmány-nak szolgál alapjául. Ezek egyike az Európai Bizottság által 2009 első negyedében közzétett jelentés, amely a csatlakozás eredményeit és hatásait elemzi.

A tanulmány előjáróban leszögezi, hogy az unió eddigi legnagyobb bővítése egyben az eddigi legnagyobb kihívást is jelentette, hiszen az újonnan csatlakozott országok mindegyikének alacsonyabb volt a teljes jövedelmi szintje, mint az integráció idején a Közösség tagjainak. A feladat súlyához mérten a csatlakozási előkészületek a koppenhágai kritériumok felállításával már 1993-ban megkezdődtek, a gazdaság, a politika és a jogalkotás terén egyaránt feltételeket szabva a tagfelvételüket kérő államok számára. A szociális és politikai háttér miatti különbségek azonban az unióba lépés idejéig is megmaradtak, ennek megfelelően az egyes tagállamok lakossága is megosztott volt a bővítés támogatását illetően. Noha a csatlakozás előtt készült hatástanulmányok többnyire mind azt mutatták, hogy a régi és az új tagállamok számára egyaránt hasznos lenne az integráció kiterjesztése, az EU15 lakossága mind a csatlakozás előtt, mind azt követően csekély mértékben támogatta azt.

Az újonnan csatlakozott államok gazdaságának támogatását illetően a munká-

latok a jelentés szerint eredményesnek mondhatóak: 2007-ben ezekben az országokban az egy főre jutó jövedelem a teljes uniós átlag harmadát érte el, míg három évvel korábban csak negyedét. A szerzők mindehhez azonban hozzáteszik azt is, hogy az új tagok aggregált GDP-jének értéke jelenleg is csupán 7 százalékban járul hozzá az unió teljes bruttó hazai termékének nagyságához. Az előzetes hatástanulmányok, amelyek a bővítés esetén az eredeti tagállamoknak is nyereséget prognosztizáltak, az új csatlakozók számára több profitot jeleztek előre. A jobb eredményeket a fokozódó kereskedelmi kapcsolatokról, a nagyarányú külföldi közvetlen tőkebeáramlástól és az intézményi reformoktól várták, amelyeknek egyszerre előidézője és következménye a makroökonómiai stabilitás, a hatékonyabb piaci mechanizmusok, az alacsonyabb kockázatú biztosítási díjak és a gazdasági növekedés. A tényadatok végül igazolták az előfeltevéseket: az új tagállamok átlagos egy főre jutó GDP-je öt évvel az unióba lépés előtt 40 százalékát érte el az EU15 átlagának, 2008-ra ez az arány 51,7 százalékra nőtt.

A növekvő importmennyiség, azaz a fokozódó kereskedelmi nyitottság pozitív hatással volt az unió egészére – egységes államként az EU jelenleg a világ legnagyobb kereskedője lenne: 2007-ben a világ teljes importmennyiségének 18 százalékát, exportmennyiségének pedig 16,8 százalékát adta. Az új EU-tagok által nyert potenciált jól mutatja, hogy míg a régebbi tagállamok között 20,7 százalékkal, addig az EU10-ek között 180,7 százalékkal növekedett az export 2004 és 2007 között, a régi és új tagok közötti exportmennyiség pedig további 84,2 százalékkal bővült.

Az unió bővítése után az új tagországok vonzóbb üzleti környezete és az erősödő befektetői bizalom következtében a

külföldi közvetlen tőkebefektetések is növekedtek Kelet-Közép-Európában; a régebbi EU-tagországok és a világ többi országainak vállalkozói egyaránt kihasználták a fejlett befektetői környezetet, és a nyugati régiók helyett az EU új tagjai váltak célországgá. Azokban az államokban pedig, ahol a többi csatlakozóhoz képest jobban növekedett a külföldi közvetlen tőkebefektetések száma, erőteljesebb gazdasági fellendülés, javuló eszközállomány, jobb termelékenység, versenyképesebb gazdaság és kedvezőbb foglalkoztatottsági mutatók tapasztalhatóak, mint a többi új tagországban.

A munkaerőpiaci adatokkal kapcsolatban a tanulmány megjegyzi, hogy a legnagyobb problémát a fejlett országokból behozott új technológiák alkalmazása jelentette az új tagállamokban, mivel a munkaerőnek az a része, amely azok használatához alulképzett volt, kizorult a munkaerőpiacról és inaktívvá vált. Nagy kihívást jelent továbbá a lakosság elöregedése, valamint a népesség csökkenése. Szakértői jóslatok szerint 2050-re az EU15 népessége 2 százalékkal fog növekedni, míg az új tagállamokban 20 százalékos népességcsökkenés várható. A bizottsági jelentés mindehhez hozzáteszi, hogy a foglalkoztatottság és a termelékenység között az új tagállamok esetében nem mutatható ki korreláció.

A csatlakozási folyamat hatásait összegezve a tanulmány megállapítja, hogy a közösségi vívmányok implementálásával elindított intézményi reformok minden új EU-tagállamban javították a közigazgatás hatékonyságát, ezen keresztül pedig a gazdasági növekedést is. Pusztán az unióhoz való csatlakozás a Bizottság kiadványa szerint 2000 és 2008 között évente 1,75 százalékkal járult hozzá az új tagállamok gazdaságának erősödéséhez.

A jelentés zárófejezetében kitekintésként összehasonlított uniós és kelet- és

délkelet-ázsiai fejlődés kapcsán a szerzők leszögezik, hogy a két térségben észlelhető fellendülés egyaránt tartósabb és gyorsabb volt a világ más országaihoz képest. Az ázsiai országok fejlődésének két jelszava a gazdasági integráció és az export növelése volt. Míg a kereskedelmi liberalizáció lehetővé tette az exportvezérelt gazdasági modell kialakítását, az országok közötti kapcsolat szorosabbá tétele biztosította annak erősödését is, egyben a piaci kockázatmegosztásnak is szabadabb utat adott. Az 1997-es ázsiai gazdasági válság tovább erősítette azt a nézetet, hogy a gazdasági sokkok elkerüléséhez nagyban hozzájárulna az integráció mélyítése, aminek egyúttal segítségével volt a kereskedelmi termékekben való specializálódás is. A gazdasági integrációval szemben azonban a pénzügyi integráció és a pénzpiacok erősítése elmaradt, így az ázsiai térségben nem sikerült mérsékelni a fogyasztás volatilitását. Részben ennek orvoslására 2000 májusában az ASEAN tagjai létrehozta egy likviditási támogatási bázist, amit rövid távú likviditási hiány esetén használhatnak a régió országai.

A kereskedelem fellendülése leginkább az ipari szektoron belül volt tapasztalható a távol-keleti régióban – ez a szállítási költségek csökkenésének, a technológiai fejlődésnek és a multinacionális vállalatok egyes termelési folyamatai kihelyezésének köszönhető. Azonban az exportorientált növekedés nagy hátránya, hogy erősen függ a világszintű gazdasági folyamatoktól, így – a növekvő protekcionizmusra vagy káros keresleti sokkokra gondolva – hosszú távon sokkal sebezhetőbbé válik – írja a tanulmány. Az Európai Unió tagállamai ezzel szemben a hazai kereslet élénkítésére fektettek nagyobb hangsúlyt, a kivitel összetételére vonatkozóan pedig igyekeztek olyan területekre összpontosíta-

ni, ahol jobban kihasználhatták a komparatív előnyöket (így például az elektronikai cikkek, textíliák és természeti erőforrások exportja magasabb volt). Vagyis az új EU-tagországok gazdasági növekedése a Bizottság tanulmánya szerint hosszú távon fenntarthatóbbnak tűnik, mivel kevésbé függ a külföldi kereslettől.

POCSAROVSKY RÁCHEL

Megmenthető-e Németország?

DENNIS J. SNOWER, ALESSIO J. G. BROWN,
CHRISTIAN MERKL: GLOBALIZATION AND THE
WELFARE STATE. A REVIEW OF HANS-WERNER
SINN'S CAN GERMANY BE SAVED?
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE, 47(1), 2009

Miként kellene úgy átalakítani a jóléti államot, hogy a globalizáció nyertese legyen? Ezzel a kérdéssel foglalkozik Hans-Werner Sinn könyve, amelynek címe: Megmenthető-e Németország? Avagy a világ első jóléti államának gyengélkedése. A Journal of Economic Literature cikkének szerzőit Sinn könyve motiválta a válaszra. Snower, Brown és Merkl Németországra úgy tekintenek, mint egy esettanulmányra arról, miként reagálhat egy jóléti állam rosszul ezekre a kihívásokra. A globalizáció két nézetét mutatják be – a „specializációs nézetet” (Sinn elmélete) és a „nagy újjászervezési nézetet” (a szerzők elmélete) – és vizsgálják ezek hatásait a jóléti államra.

A SPECIALIZÁCIÓS NÉZET

Mivel a fejlett országok relatíve bővelkednek olyan tényezőkben, mint a képzett munkaerő és a tőke, ezért olyan termékeket és szolgáltatásokat exportálnak, amik ezeket igénylik és olyanokat impor-

tálnak, amikben a képzetlenebb munkaerővel rendelkező országoknak van komparatív előnye. Ebből az következik, hogy ezekben az országokban a képzett munkaerő iránti kereslet növekszik, míg a képzetlen munkaerő iránt csökken.

A globalizáció folyamata sokkal költségesebb a jóléti államban a szabad piachoz képest. Az utóbbiban a nyertesek potenciális nyeresége felülmúlja a vesztesek potenciális veszteségeit. Amikor a jóléti állam minimálbért állapít meg (például munkanélküli-segély bevezetésével), az előbbi összefüggés nem teljesül, azért, mert a képzetlen munkavállalók nem termelnek több outputot, és az általuk elvárt állami támogatás a képzett munkavállalók adójából kerül kifizetésre.

Sinn szerint a szakszervezetek Németország problémájának fő okozói, a jóléti állam pedig ezeknek titkos cinkosa. Érvelése szerint a magas helyettesítési arány (munkanélküli-segély a bérekhez viszonyítva) és a szigorú munkahely-biztonságot támogató törvényhozás lehetővé teszi a szakszervezetek számára a rendkívül agresszív viselkedést. Ez a munkaórák számának túlzott csökkenéséhez is vezet. A specializációs nézet szerint a globalizáció növeli a képzett és képzetlen munkavállalók keresete közti különbséget, ezért redisztribúciós politikai igényekhez vezet. Mivel a képzettek egyre nagyobb jövedelmét osztják újra az egyre több alulképzett munkanélküli között, ezért mindkét csoport munkakedve csökken, az adóalap pedig összezsugorodik. A munkanélküli-segélyre fordított kiadások növekedése miatt pedig szükség lesz az adók emelésére, és így tovább.

A „NAGY ÚJJÁSZERVEZÉSI” NÉZET

A nagy újjászervezési nézet különbséget tesz a globalizáció két fokozata között. Az

első szakaszban – a hetvenes évek közepétől a kilencvenes évek közepéig – a vállalkozók törekvései elsősorban arra irányultak, hogy a régi munkát új gépekkel végezzék. Az újjászervezési modell szerint, a kilencvenes évek közepe óta a globalizáció új szakaszához érkezett. Ebben a vállalkozók felfedezték a technológia, a logisztikai rendszer és a kereskedelmi lehetőségek közti összefonódás szervezeti hatásait. A technológiai és logisztikai fejlődésnek köszönhetően a cégek manapság képesek a termelésük különböző fázisait feladatcsoportokra földrajzilag szétbontani, majd azokba az országokba és régiókba kihelyezni, ahol azok a leghatékonyabban végezhetők.

A munkaszervezés a fejlett és iparosodott országokban változik. Az „utasít és ellenőriz” stílusú menedzsmentet – ahol a hatalom a vezetőtől a középvezetőkön át egészen a munkavállalóig terjed – olyan rendszer váltja fel, ahol az ügyfélközpontú teamek közvetlenül a központi vezetésnek felelősek. Ezek a teamek egy-egy többféle feladatot látnak el, változtatják a különböző feladatköröket és megoszlik rajtuk a felelősség.

„RECEPT” A KÖVETENDŐ POLITIKÁHOZ

Sinn a „szociális segélyezés aktiválását” javasolja, ami az alacsony keresetűek bértámogatásának és a munkanélküli segély csökkentésének a kombinációja. Hárompilléres rendszer mentén képzel el a német nyugdíjrendszer megújítását. Az első pillér egy új biztosítási séma, ami 19,5 százalékos fix járulékot jelentene a bérekből. A második nyugdíjpillér egy felosztó-kirovó nyugdíj lenne, ami a gyermeket nevelő szülőknek járna. Ennek a maximumát a legalább három gyereket felnevelők kaphatnák meg. A harmadik pillér tőkefedezeti nyugdíjrendszert je-

lentene, és csak a gyermekteleneknek járna.

Az adók előidéznek egyfajta munkakedv- és megtakarítás-csökkenést. Ezt mérséklendő, Sinn kettős jövedelemadót tart szükségesnek, a tőkejövedelem (ami mobil az egyes országok közt) és munkajövedelem (kevésbé mobil) adóját.

A szakszervezetek meggyengítése céljából intézményi reformokra van szükség. A javaslat szerint a cégek eltérhetnének az alkuszerződésektől és minden olyan törvényt, amivel a munkahelyeket védik, el kellene törölni.

A CIKK SZERZŐINEK VÉLEMÉNYE

A jóléti számlák átvétele egy olyan jóléti rendszer megalapozása, ami egyéni számlákra és kötelező megtakarításokra épül. A megértéshez tételezzük fel a következő jóléti számlákat: munkanélküliségi számla (lefedi a munkanélküli támogatást), képzési számla (fedezi a felnőttképzéseket) és nyugdíjszámla (nyugdíjazást fedezi). Minden egyéni hozzájárulás a jelenlegi munkanélküli segélyezéshez felfogható úgy, hogy az egyén hozzájárul az ő saját munkanélküliségi számlájához. Ha valakinek a hozzájárulása nagyobb, mint lehívása, akkor nyugdíjazáskor bizonyos visszatérítést kap, méghozzá magasabb nyugdíj formájában. Sok helyen a középiskola befejezése után azonnali térítésmentes továbbképzéseket ajánlanak. Ez pontosan olyan, mintha a képzési számlánkból vonnánk le a tréning ellenértékét. Az adók pedig, amikből fizetik a hasonló képzéseket, egyenértékűek a képzési számlára történő befizetéssel. Ezek átirányítják a forrásokat a passzív jóléti támogatások felől utalványokba, ami ösztönözné a munkavállalókat és cégeket a jobb termelésre. Például munkanélküliségi transzferrel a munkanélküli

segély egy része átváltható lenne bérutalványokká vagy továbbképzési utalványokká. Ez azt jelenti, hogy amikor egy munkanélküli munkát talál, bér- vagy továbbképzési utalványokat kapna. Hasonlóan, a rokkantsági transzfer egy része is átváltható lenne bér- vagy továbbképzési utalványokra. Végül pedig a nyugdíjtranszferek képessé tehetik legalább a korai nyugdíjazási kort elérteket, hogy nyugdíjuk egy részét bér- vagy továbbképzési utalványra váltsák.

A lényegi különbség Sinn szociális segélyezést aktiváló javaslata és a juttatott transzferek közt a célközönségben van. Míg Sinn politikájának az alacsony fizetésű munkavállalók a célpontja, addig a cikkszerzők elsősorban azoknak akarnak segíteni, akik inaktívak lettek.

SASVÁRI SZABOLCS TAMÁS

A politikai elit és a demokratikus átmenet

AVIAD RUBIN: POLITICAL-ELITE FORMATION AND TRANSITION TO DEMOCRACY IN PRE-STATE CONDITIONS: COMPARING ISRAEL AND THE PA GOVERNMENT AND OPPOSITION 44(3), 2009

A 2009. januári gázai események ismét ráirányították a figyelmet a közel-keleti konfliktusra, a félresiklott békefolyamatra és a palesztin demokratizálódásra. Aviad Rubin az elitek szerepét vizsgálja a Palesztin Hatóság (PA) kétes kimenetelű demokratizálódásában és Izrael sikeres átmenetében. Vagyis a szerző arra keresi a választ, hogy milyen hatással lehetett a folyamat végkimenetelére az átalakulást vezető két meglehetősen eltérő nemzeti mozgalom, azaz a cionista telepések közül kikerülő hazai elit (a Yishuv, vagyis az állam előtti zsidó közösség vezetői) és az emigrációból érkező Palesztin Felszabadítási Szervezet.

Rubin írását azzal a megállapítással kezdi, hogy a mindenható vezető, *Jasszer Arafat* halálát követően a palesztinok nem tudták betölteni az általa hagyott űrt. Utódja, *Mahmúd Abbasz* (Fatah) megnyerte ugyan az elnökválasztást, ám a törvényhozó testületben (PLC) meglepetésre az iszlamista Hamasz szerzett többséget 2006-ban. A két tábor közti ellentét polgárháborúba torkollott, amelynek nyomán a palesztin terület két, politikailag önálló részre esett szét, a Fatah uralta Ciszjordániára és a Hamasz által 2007-ben elfoglalt gázai övezetre. Noha ezek az események nyilvánvalóvá tették a palesztin demokrácia összeomlását, a szerző szerint a demokratikus intézményrendszer már Arafat idején is gyenge lábakon állt. Ironikus, írja Rubin, hogy a térség egyetlen stabil demokráciája és ezáltal a palesztin folyamat számára az egyedüli minta Izrael volt, amelynek születése hozzá hasonlóan a diaszpóra nemzeti mozgalmából indult ki és ma is nagyban támaszkodik arra, emellett mindkét folyamatnak nem demokratikus körülmények közt kellett végbemennie. Ezen hasonlóságok mentén a cikk a két demokratikus átmenet összehasonlítására tesz kísérletet az elitek szerepét vizsgálva.

A téma szakirodalmára hivatkozva leszögezi, hogy általánosságban a „közvetlen döntéshozók” (R. Putnam) a demokratizálódás kulcsszereplői, ám fontosnak tartja az elitek szocializációjának, eredetének vizsgálatát, amitől a korábbiakban eltekintettek a kutatások. Állítása szerint a formálódó új elit eredete meghatározó: a társadalommal azonos politikai közegben szocializálódó, abból kiemelkedő vezető réteg jobban figyelembe veszi a nép elvárásait, mint egy, az adott közösségtől független, attól gyökeresen eltérő politikai rendszerben megszülető elit, amely ezért a közösség érté-

keinek, elvárásainak nem lesz képes megfelelni, csökkentve ezzel a sikeres átmenet valószínűségét. Ennek a tényezőnek a szerző a Közel-Keleten általánosanabb magyarázó erőt tulajdonít, mint a szakirodalomban többnyire vizsgált régiók, így például Kelet-Európa és Latin-Amerika demokratikus átmeneteiben.

Az írás ezután történeti összefoglalását adja a két demokratizáló elit fölbukkanásának és hatalomra jutásának, végigveszi a két állam születésének mérföldköveit, ezzel kirajzolva az említett két ellentétes alapesetet. Az egyik a társadalom nagy többségének értékeit valló, a népből kikerülő izraeli elit, amelyet élénk civil társadalma is segített az átmenet során. A másik a kezdetben szintén – az izraeli megszállás alatt – élénk, alulról jövő társadalmi szerveződések jellemezte palesztin társadalom, amelybe beágyazódtak a nép elvárásaiban is tükröződő demokratikus értékek. A későbbi vezetők azonban nem ebben a légkörben szocializálódtak. Oslo után a palesztin területen a hatalmat átvevő Palesztin Felszabadítási Szervezet ugyanis emigrációban alakult, és olyan, demokratikus hagyományokkal nem rendelkező országokban székelt, mint Jordánia, Libanon vagy Tunézia. A szerző szerint ez az oka, hogy ők a rendelkezésre álló kényszerítő eszközöket gyakran használták ellenzőik visszaszorítására, Arafat pedig saját hatalmát megszilárdítandó élt a legitim erőszak eszközével.

Rubin a mára kialakult helyzetet is innen eredezteti. Arafat antidemokratikus, autoriter módszerei, az erőszak és a korupció gyorsan erodálták a rezsim legitimitását. Míg a független Izrael első elnöke, Ben-Gurion tisztában volt az erőszak-monopólium fontosságával, és leszerelte vagy beolvasztotta a fegyverkező milíciákat, addig az „importált” palesztin elit Arafat ideje alatt nem akart szembeszál-

ni az iszlamista csoportokkal (Hamász, Iszlám Dzsihád). Utóbbinak a szerző szerint stratégiai oka volt. A bilaterális tárgyalások idején felhasználhatta őket hatalma legitimizálására, majd később a második intifáda idején (2000) fegyveres erejüknek is jó hasznát vette. Hosszú távon azonban az erőszak-monopólium alapelveinek feladása ellenőrizhetetlen helyzetet teremtett, annak megfelelő kezeléséhez a hatalomnak nem volt kellő demokratikus tapasztalata. Mára Palesztina de facto széthullott, ez pedig megnehezíti a konszenzuseresést, ellehetetleníti a békefolyamatot, és igencsak kétségesse teszi a demokratikus átmenet sikerét. Aviad Rubin látteleletét azzal a megállapítással zárja, hogy noha az erős civil társadalom kiépülése jó alapot adott volna a palesztin demokratizálódáshoz, az ettől idegen vezetés ezt a folyamatot megszakította, ma pedig bizonyos szempontból a Hamász elitjének felemelkedése látszik „korrigálni” ezt a hibát.

MERÉNYI MIKLÓS

A túlélés szabályai

IVAN KRASTEV: THE RULES OF SURVIVAL
JOURNAL OF DEMOCRACY 20(2), 2009

Vajon miért képes a jelenlegi orosz politikai vezetés megőrizni hatalmát? Erre a kérdésre keresi a választ Ivan Krastev írásában.

A közvélekedés szerint az orosz népnek mindig erőskezű irányítóra volt szüksége a történelem folyamán, ezáltal maradhatott az ország egységes nagyhatalom. A Szovjetunió széthullása után a kilencvenes évek *Borisz Jelcin* nevével fémjelzett demokráciája nem váltotta be az oroszok álmait. Krastev szerint a rájuk erőltetett demokrácia gyenge államot, káoszt és

korruptiót eredményezett, majd a kilencvenes évek végéhez közeledve az olaj árának nagymértékű emelkedése roppantotta meg ezt a rendszert. Jelcint a korábbi KGB-tiszt, *Vlagyimir Putyin* váltotta az elnöki székben. Putyin elnöksége már nem demokratikus, hanem autoriter hatalmat jelentett. Határozott intézkedésekkel szorította le az olaj árát Oroszországban, megerősítve ezzel az állami gáz- és olajipari cégóriásokat, és stabilizálta az orosz gazdaság helyzetét.

A 2008-as év azonban egy új pénzügyi és gazdasági válságot hozott, amely a világ többi országához hasonlóan az oroszokat is érzékenyen érintette. Az új válság az állami bevételek drasztikus csökkenését okozta, a tőzsdei kereskedés zuhanni, a külföldi működő tőke pedig kiáramlani kezdett az országból és egyre nőtt a munkanélküliség. Aktivizálódott a liberális demokrata ellenzék, ám jelentős támogatottságra nem számíthatnak, amíg a kormányzat az ún. petrodollárokkal finanszírozni tudja a szociális kiadásokat. Az azóta miniszterelnökként tevékenykedő Putyinnek, és az államfőnek, *Dmitrij Medvegyevnek* azonban így is komoly problémákkal kellett szembenéznie. Vlagyivosztokban például tömegek tiltakoztak a használt, külföldről behozott gépjárművekre tervezett magas vámtok kivetése ellen. Ezt a tüntetést később szétverték. A nép megnyugtatása céljából a Kreml előszeretettel cenzúrázza az állami médiumok tartalmát: a híradókban például kerülnek a válság szó használatát. Ez sokakból jogos bizalmatlanságot vált ki, amit az a 2009. januári közvéleménykutatás is alátámaszt, amely szerint az oroszok többsége szerint a Putyin-kormányzat alkalmatlan a gazdasági válság kezelésére. Ennek ellenére a lakosság még mindig bízik a Medvegyev-Putyin tandemben, még annak ellenére is, hogy tisztában vannak a rendszer kor-

ruptságával és azzal, hogy kudarcot vallottak az ország modernizálásában. Felmerül tehát a kérdés: miért bíznak mégis az államfőben és a miniszterelnökben?

Segít a válaszadásban, ha összehasonlítjuk az 1998-as és a 2008–2009-es válságot. 1998-ban, amikor a Jelcin-féle szabad demokratikus irányzat megbukott, és Oroszország válságba sodródott, aközben a nyugati államok jól prosperáltak. Az oroszok tisztában vannak azzal, hogy a jelenlegi válságért az USA a felelős. Igaz tehát, hogy a jelenlegi pénzügyi és gazdasági válság megtépázta az orosz gazdaságot, de erősítette az oroszok ideológiai bázisát és egységét. Putyinnek erre építve egy exportmaximalizáló neomerkantilista gazdaságpolitikát választottak, amely azt hivatott elérni, hogy Oroszország lépést tarthasson a világgazdasággal, de ne sodródjon azzal. Az emberek támogatják Putyin politikáját, mivel a liberális alternatívától nagyon félnek. Közele emlékeik vannak arról, hogy milyen a nyílt demokratizálódás, ami szerintük káoszba taszíthatja a nemzetet. Félnek továbbá a területi integritás elvesztésétől, éppen ezért kisebb konfliktusokba is szívesen belemegy Oroszország, amivel katonai erejét megmutathatja, például Grúziában vagy Csecsenföldön. (Utóbbi esetében a helyi elnököt, *Ramzan Kadirovot* kvázi vazallusként tartják a béke megőrzésének érdekében.) Az államfő és a miniszterelnök az orosz politikusok azon késői szovjet generációjához tartozik, akiknek politikája bár ideológiamentes, azonban céljaik megvalósításához mégis mestersen tesznek gesztusokat a választópolgárok felé, hogy azokat népszerűtlen ügyek terén is mozgósítani tudják.

A gazdasági nehézségekkel szembe-sülő Oroszországnak már nem az a legfontosabb kérdése, hogy demokrácia vagy autoriter rendszer legyen az állam-

ban, hanem hogy az ország megőrizze szuverenitását, és ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy nemzetközi függőség alakuljon ki. Mivel a kilencvenes évek demokráciája nem járult hozzá az orosz gazdaság prosperitásához, és nem adott hozzá Oroszország nemzeti nagyságához, Putyin inkább a cári és szovjet örökséget is vállalja. Joggal teszi, mivel tíz év után levonható a következtetés, hogy a demokrácia építése nem válthatja ki az állam építését, és hogy a demokráciának nem hozadéka, hanem alapkövetelménye az öntudatos politikai közösség. Nyilvánvaló tehát, hogy ezen logika alapján a jelenlegi vezetés az orosz túlélés, a nemzeti szuverenitás zálogát egyedül a nagyhatalmi státusz megtartásában látja.

A demokráciával kapcsolatos negatív élmények legitimálják a társadalom által is korruptnak tartott ex-KGB-s vezetést. A létbizonytalanságtól, a területi és kulturális szuverenitás elvesztésétől való félelem mindent megelőz a társadalom többsége szemében. Erre építhet a putyini taktika. Ez egy kettős külpolitikát igényel. Életmód tekintetében közeledni kell a Nyugathoz, világnézetileg viszont tisztes távolságot kell tőle tartani. Emellett a nagyhatalmi imázs is fenntartandó, ami a gáz- és kőolajszállítás révén nemzetközi nyomásgyakorlással érhető el.

KALÓ MÁTÉ

Dumb és Dumber a makroökonómiában

ROBERT M. SOLOW: DUMB AND DUMBER IN MACRO-ECONOMICS. ELHANGZOTT A JOSEPH STIGLITZ 60. SZÜLETÉSNAPJA TISZTELETÉRE RENDEZETT KONFERENCIÁN

Hogy jelenlegi helyére hogyan jutott el a makroökonómia? Talán az lenne a legheylesebb mód e kérdés megválaszolására, ha meghatároznám azt az irányt, amerre tartania kellene.

Valószínűleg eredményre vezetne az eredeti ötlet, hogy találjunk ennek a tudományágnak még világosabb mikroökonómiai alapokat. A mai makroökonómusok figyelmét elkerülte, hogy a *Keynes* és *Pigou* által követett gyakorlat teljes egészében mikroökonómiai alapon nyugvó tudomány volt. A keynesi alapfeltételezések, amelyek az aggregált fogyasztáshoz, megtakarításhoz, beruházáshoz és pénztartáshoz kötődnek, viselkedési metódusokról szólnak, és mindenki által elfogadottnak tekintjük őket. Jó ötletnek tűnt a köztük lévő kapcsolatok formalizálása, azonban ez a törekvés nem zárult valós eredménnyel. A modell önálló, tipikus fogyasztóval dolgozik, akit végtelenül apró időintervallum alatt vizsgálunk. Képes realizálni elképzelt terveit, teszi mindezt többé-kevésbé tökéletesen működő, versengő, jól tervezhető piacon, ahol a munka, a fogyasztásra szánt termékek, valamint a bérek tökéletesen rugalmasak.

Hogy hogyan tud elképzelni bárki ilyen összképet, akár rövid, akár középtávon, az rejtély. Ebben a megközelítésben az én elképzelésem nem járt gyakorlati sikerrel (noha manapság a közgazdaságtan fő irányvonalának tűnik, és a sajtóban is dominál, éppúgy, mint a makroökonómia mindennapjaiban), de ez itt most nem is érdekes. A makroökonómiával szemben elvárás, hogy alkalmi megoldásokat nyújtson az aggregát problémákra, amelyek a modern kapitalizmust szorongatják, mint a recesszió, a gazdasági fejlődés stagnálása, az infláció vagy a stagfláció. Nem említjük a negatív időszakokat vagy gazdasági jelenségeket, csak azokat a ritka intervallumokat, amikor jól működik a gazdaság. Az a modell, amely a gazdasági sokkokat nem tudja leírni, egyáltalán nincs segítségünkre. Állandó követelés a gazdaságtól, hogy a „patológiákat” magától kezelje, mintha

ezek csak exogén tényezők lennének, és külső segítség nélkül tartson a tökéletes állapot felé. De egy gondolkodó embernek miért kellene ezt elfogadnia? Az elmúlt három évben folyamatosan növekedett a munkanélküliség, stagnáló bérek és növekvő termelékenység mellett: ez minden bizonnyal abnormális jelenség. A kapacitáskihasználtság 10 százalékkal csökkent normális inflációs ráta mellett, és néhány termék ára még csökkent is. Az üzleti szféra termelési eszköz-beruházása a 2000-es év harmadik negyedévében érte el a csúcsát, 20 százalékkal csökkent a 2002-es év első negyedévére, és azóta csekély öt százalékkal növekedett. Akkor ez most egy „stagnációs” mintázat, vagy a '90-es évek – talán irracionálisan – nagy volumenű beruházási rátájára reagál a gazdaság? Nem lenne célszerűbb ezt így tanulnunk? Miért kellene ezt mindenkinek az Euler-féle egyenlet megoldásaként elfogadnia? Nem nagy erőfeszítés másikat ösvényt elképzelni a gazdaság számára. Miért vész el a lényeg a kipróbált sémában, még azoknak a gondolkodóknak a fejében is, akik látják a gazdaság mindennapos problémáit?

Mi szükségeltetik egy jobb makroökonómiához? Az én nyers karikatúrám a Ramsey-alapú modellről néhány abszurd valószínűtlenség eliminálását javasolja a makroökonómia tudományában. Legvilágosabb számomra, hogy a reprezentatív szereplő ideje lejárt: a modern makroökonómia esszenciája a heterogenitás. A valós életben aggódunk a különböző szereplők kapcsolata miatt: bankárok és hitelfelvevők, menedzserek és részvénytulajdonosok, munkáltatók és alkalmazottak, kockázatvállaló kapitalisták és kisvállalkozók... tudják, miről beszélek. Aggódunk e szereplők egymással alkotott kapcsolata miatt, követhetnek és követnek is el hibát, lehetséges makroökonómiai konzekvenciákkal. Tudjuk, hogy a való-

ságban a szereplőknek eltérő, és nem egyszer egymással ellentétes céljaik vannak, különböző információkkal rendelkeznek, más-más kapacitással bírnak a termelésüket illetően, és más tényezők ráfordításával igyekeznek elérni a maguk elé kitűzött célt. Nem utolsó sorban különböző elképzeléseik, más gondolataik vannak arról, hogyan működik a gazdaság. A reprezentatív szereplős modellek kizárják az összes ilyen képet, pedig szükség van arra, hogy elvonatkoztassunk ettől és bevonjuk a heterogén szereplők képét a makromodellekbe.

Kétségeim vannak afelől is, hogy a mindenkire kiterjedő racionális viselkedés hasznos keretet teremtené a makroökonómia számára. *Herb Simonnak* minden bizonnyal igaza volt a korlátozott racionalitásban, miszerint senkinek sincs kapacitása minden döntés meghozatala előtt a legjobb megoldást felkutatni, így minden szereplő a rendelkezésre álló információhalmaz alapján hoz döntést. Cáfolhatatlan, hogy a legtöbb gazdasági szereplőnek szimpatikus ez, azonban a természetes kiválasztódás nem elég gyors ahhoz, hogy kiszórja a nem megfelelően működő egyéneket. Arra a kérdésre, hogy miért nem volt ez az eszme soha „kielégítő”, azt tudnám mondani, hogy a teljes racionalitásról alkotott feltételezésünk szerint a modell megmondja felhasználójának, mit tegyen, valójában azonban csupán arra képes instrukciót adni a gazdasági szereplőnek: mit ne tegyen. Ez nem segít.

Racionális várakozások terén nagyon hasonló a helyzet. Ha volna egy kedves, a paramétereknek megfelelő család, alternatív utakkal a modell feltevéseit illetően, ők talán nyakon tudnák csípni a megoldást. Legtöbbünk boldog lenne, ha egyetérthetne az elképzelt gazdasági egyensúly fogalmával, azonban a modell abban a pillanatban már nem tud egyen-

súlyt teremteni, ha specifikus alapokon nyugvó feltevések olyan eredményt generálnak, amelyben nem triviálisan előforduló modellbéli szabályszerűségek történnek. Ez akkor fordul elő, amikor a szükségletek nem elégíthetők ki. A szereplőknek ezekben a szituációkban kellene előrelátóan tervezniük, és a merev tényezők helyett valószínűségeket figyelembe véve kellene gondolkodniuk. E probléma kezelésére az volt az egykor legnépszerűbbnek számító tanács, hogy adaptív várakozásokat illesszünk be a modellbe. Ez azonban elégtelennek bizonyult. Talán ez az ügy pszichológiai folyamatok figyelembe vételére kötelezi a makroökonómiai formulák alkalmazóit (és szociológiai folyamatokét ugyanúgy, mert a modellbe beillesztett várakozások szociológiai folyamatok). Talán a kísérletek tervezhetők. A szereplők heterogenitása, valamint a szereplők csoportjainak heterogenitása feltétlenül fontos ebben a történetben. Van olyan, aki csak egy egyszerű, meghatározott utat szeretne találni ahhoz, hogy hasznot érjen el, amennyiben ez lehetséges. Azt gondolom, jó módszertani példa a *Dixit-Stiglitz* modell, amely leegyszerűsíti a monopolisztikus versenyt. (A probléma az, hogy valami olyasmivel üzletelünk, ami megfigyelhetetlen.)

Habár vissza fogom ezt hozni egy későbbi ponton, a probléma valamirevaló értelmezése összekapcsolódik a reális/vagy nominálbérekkel és az árstabilitással illetve a piacszerkezet forrásaival, az információhalmaz korlátozottságával, az emberi természettel... stb. Mind a makro-, mind a mikroökonómia vitatott kérdése, hogy modelljeibe hogyan építi be a fenti tényezőket. A tunyaság csupán egy része a képnek, amely jól modellezhető faktor, azonban az összkép számos más összetevője nem modellezhető egykönnyen. Az ördög a lusta kezekben

bújik meg, mint ahogy azt már bizonyára tapasztalta a kedves olvasó.

Lefestek egy képet. Ha a középkorban élnék, hirtelen egy olyan valóságban ébrednék fel, ahol a makroökonómiával foglalkozó kollégáim – akiket a legjobban csodálok ezért – fő célként azt tűznék ki maguk elé, hogy reálkövetkeztetéseket vonjanak le nominál folyamatokból. Ez csak egy mód arra, hogy összeillesszük az árak és bérek puzzleját.

Először is, amikor fiatalabb voltam, senki sem gondolta, hogy ez egy puzzle lenne. Csak annyi volt a feladat, hogy körbenézzünk, és találjunk száz meg száz különböző okot, amiért az árak a valóságban jóval rugalmatlanabbak, mint az elméletben. Egyszer írtam – huncutul, elismerem – hogy a világnak megvannak a maga okai, amiért nem walrasiánus. Persze, nem sokkal később beláttam, hogy amit a makroökonómusok akarnak, az egy formális, ragadós árrendszer, ami jóval kényelmesebben modellezhető. Na, jó, rendben: ilyen árrendszer keresése egy ártalmatlan, még éppen célravezető törekvés, különösen akkor, ha nem vesszük túl komolyan. De az árak és a bérek ragadóssága egymásra nézve nem a legfontosabb intellektuális puzzle-darab, hacsak a kettő közül nem választunk ki egyet.

A második furcsaság az az ösvény volt, amin keresztül nominális jelenségekből reálkövetkeztetéseket tudunk levonni, amit – egyébként – nem az én ötletem volt a makroökonómia alapvető problémájaként kezelni. Mindvégig azon gondolkodtam, miért reálsokkok ugrasztják ki a gazdaságot valamiféle elégséges egyensúlyból. Ez talán a keynesiánus gondolkodás öröksége, amelyet még valószínűleg akkor kaptam magamra, amikor *Gottfried Haberler Jólét és hanyatlás* című művét olvastam, amiből az én generációm tanult a gazdasági ciklusokról,

mielőtt a „makroökonómiát” feltalálták volna. Ezen exogén sokkok ráadásul egy hosszú és néha nem kielégítő gazdasági berendezkedést eredményeznek. Ezek középtávú problémák – főképp a tőke-mozgás tekintetében – és vannak középtávú fluktuációk is egy modern, ipari ágazatokra épülő gazdaságban. (Ezt *Comin* és *Gertler* dokumentálták is az Egyesült Államok részére.)

Keynes igénye az volt, hogy találjon egy utat, ami megmagyarázza ezt: azt gondolta, hogy a természetes munkanélküliségi rátában megoldásra lelt. A valós adatok feltérképezése túl sokáig tartott, vagy a valóságban soha meg sem történt, és mégis megállapította, hogy valójában a hanyatló ország a gazdasági egyensúly állapotában működött. Ma már a legtöbben úgy gondoljuk, *Keynes* tévedett ebben a törekvésében: nem rendelkezett megfelelő eszközökkel a kutatásához. Kivételt képezett a bérek rugalmatlansága, de ezt mindvégig tudtuk. Amikor fiatal voltam, a közgazdászok azt gondolták, hogy a makroproblémák a gazdaság egyensúlytalanságának jelenségei, és akkoriban a kérdés abban állt: miért ilyen lassú az egyensúly helyreállításának folyamata?

Ebben az értelemben döntést hozni egyensúly és egyensúlytalanság között talán helytelen. Ha kidobnék egy érett gö-

rögdinnyét az ablakon, innen a tizenötödik emeletről, követném az egész folyamatot a t_0 időponttól egészen addig a rendetlenségig, amit a hatalmas gyümölcs hagy a járdán, majd mindezt leírnám, az a dinamikus egyensúly egy fajtája lenne. De ez nem lenne a leggyümölcsözőbb – elnézést – leírása a „leeső dinnye-jelenségnek”.

Azt remélem, a makroökonómia teóriája vissza tud találni oda, hogy képes legyen a gazdaság reálzavarainak problémájára fókuszálni, anélkül, hogy beleesne a régi hibába, és az üzleti reálciklus-teórián keresztül keresné a megoldást. (Mint azok a gondolkodói az üzleti reálciklusoknak, akik talán kiharcolják a helyüket ebben a „papírzacskóban”.) A fő probléma talán ez lehet: vegyünk egy olyan helyzetet, amely növekvő egyensúllyal rendelkezik (nem szükséges a steady state, és ne is jöjjenek nekem ezzel), és képzeljünk el egy reálsokkot, egy piaci hibát, mint az effektív reálkereslet hirtelen változását. Mi következik ezután? Ez talán a mai gazdaság története, egészen a 2000-es évtől, a reálsokk oka egy olyan túlzott mértékű beruházás, amit irreális profitvárakozások teremtettek (velejáró könyvviteli svindlikkel, csak hogy Joe-t [*Joseph Stiglitz*-et] is boldoggá tegyem.)

BŐSZ ANETT

TUDOMÁNYOS SIKEREK

Egyetemi tanári címet kapott *Dr. Gulácsi László*, a Közzolgálati Tanszék munkatársa és *Dr. Magas István*, a Világgazdasági Tanszék tanszékvezetője. Az egyetemi tanári kinevezéseket Schmitt Pál köztársasági elnök 2010. szeptember 6-án a Néprajzi Múzeumban adta át.

A *Science Direct* Top 25 Hottest Articles rovatában az Economics, Econometrics, Finance kategóriában a legelső helyen szerepelt *Magyarkuti Gyulának*, a Matematika Tanszék egyetemi docensének idén a *Journal of Mathematical Economics* folyóiratban „Revealed Preferences: a Topological Approach” címmel megjelent dolgozata.

Benczes István egyetemi docens sikeresen habilitált a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán. Tantermi előadását „Szabályozásalapú gazdaságpolitika a GMU-ban” címmel, míg angol nyelvű tudományos előadását „The New Political Economy of Fiscal Deficit” címmel tartotta.

GEORGE ORWELL: 1984

(részlet)

A világnak három nagy szuperállamra való szakadása olyan esemény, amely már a huszadik század közepe előtt kétségtelenül előre látható volt. Európának Oroszország általi és a Brit Birodalomnak az Egyesült Államok általi elnyelése után a jelenleg létező három hatalom közül kettő, Eurázsia és Óceánia, lényegében már létrejött. A harmadik, Keletázsia, csak újabb évtizednyi zűravaros harcok után alakult ki elkülönült egységként. A három szuperállam közt a határok egyes helyeken önkényesek, más helyeken a hadiszerencsétől függően hullámszerűek, általában azonban földrajzi vonalakhoz igazodnak. Eurázsia magába foglalja az európai és ázsiai szárazföld egész északi részét, Portugáliától a Bering-szorosig. Óceánia magába foglalja egész Amerikát, az Atlanti-szigeteket a brit szigetekkel együtt, Ausztráláziát és Afrika déli részét. Keletázsia, amely kisebb a másik kettőnél, és nyugat felé kevésbé határozottak a határai, magába foglalja Kínát és a tőle délre eső országokat, a japán szigeteket, és Mandzsúriának, Mongóliának és Tibetnek egy nagy, de állandóan hullámszerű részét.

Ez a három szuperállam ilyen vagy olyan kombinációban állandóan háborút folytatott egymással az utolsó huszonöt év folyamán. Ez a háború azonban már nem az a kétségbeesett, megsemmisítő küzdelem, ami a huszadik század korábbi évtizedeiben volt. Korlátozott célú hadviselés ez olyan ellenfelek között, akik képtelenek elpusztítani egymást, anyagi okuk a küzdelemre nincs, és semmiféle lényeges ideológiai különbség nem választja el őket. Azt nem lehet állítani, hogy akár maga a hadviselés, akár a vele kapcsolatban uralkodó magatartás kevésbé vérszomjassá vagy lovagiasabbá vált volna. Ellenkezőleg: a háborús hisztéria mindhárom országban állandó és egyetemes; olyan cselekedeteket, mint a rablás, fosztogatás, gyermekek lemészárlása, egész népek rabszolgasorba vetése, a hadifoglyokkal szemben alkalmazott megtorlások – egészen az elevenen megfőzésig és eltemetésig –, szabályszerűnek tekintik, s ha nem az ellenség követi el őket, hanem a saját hadseregük, még érdemnek is. De fizikai értelemben a háború csak nagyon csekély számú embert foglalkoztat, főleg magas képzettségű szakembereket, s aránylag csekély veszteségeket okoz. A küzdelem, ha egyáltalán van ilyen, bizonytalan határokon folyik, amelyeknek hollétét az átlagember csak sejtetheti, vagy pedig a tengeri utak stratégiai fontos pontjait őrző úszó erődök körül. A civilizáció központjaiban a háború csak a fogyasztási javak állandó hiányát s időnként egy-egy rakétabomba robbanását jelenti, ami néhány tucat ember halálát okozhatja. A háború karaktere megváltozott. Pontosabban: megváltozott azoknak az okoknak a fontossági sorrendje, amelyek miatt háborút viselnek. Olyan indítékok, amelyeknek csak kisebb jelentőségük volt a huszadik század elejének nagy háborúiban, most uralkodó szerepet játszanak, s ezeket tudatosan keresik és újra meg újra felidéznek.

Hogy megérthessük a jelenlegi háború természetét – mert a néhány évenként megismétlődő újracsoportosulások ellenére ez a háború mindig ugyanaz a háború –, elsősorban azt kell tudomásul vennünk, hogy ebben a háborúban lehetetlen a döntés. A három szuperállam közül egyiket sem lehet soha meghódítani, még akkor sem, ha a másik kettő szövetséget köt ellene. Nagyon is egyenlő erejűek, s természetes védelmi lehetőségeik félelmetesek. Eurázsia hatalmas területe védi, Óceániát az Atlan-

ti-óceán és a Csendes-óceán végtelen vizei, Keletázsiát lakóinak szaporasága és szorgalma. Másodsorban, anyagi értelemben nincs is semmi, amiért harcolniuk kellene. Az önellátó gazdasági rendszerek kiépítésével, amelyekben a termelés és a fogyasztás egymáshoz igazodik, a piacokért folytatott küzdelem, amely az előző háborúk egyik fő oka volt, megszűnt, s a nyersanyagokért való versengés sem élet-halál kérdésé többé. Tény, hogy mind a három szuperállam olyan óriási kiterjedésű, hogy szinte majdnem minden olyan nyersanyag a birtokában van, amelyre saját határain belül szüksége lehet. Amennyiben egyáltalán van valamilyen közvetlen gazdasági célja ennek a háborúnak, ez a munkaerőért folytatott küzdelem. A szuperállamok között egy nagyjából négyszög alakú terület fekszik, amelyet egyik sem tud véglegesen meghódítani, s amelynek négy csúcsát Tanger, Brazzaville, Darwin és Hongkong alkotja. Ezen a területen lakik a föld népességének körülbelül egyötöd része. Ennek a sűrűn lakott területnek a birtoklásáért, valamint az Északi-sarkért küzd állandóan a három hatalom. Gyakorlatilag soha egyik sem tudja uralma alá hajtani a vitatott terület egészét. Részletekben szokott állandóan gazdát cserélni, s a lehetőség, hogy egyik vagy másik töredékét váratlan hirtelenségekkel elhódíthatják egymástól, a szövetségi rendszerek folytonos változását idézi elő.

A vitás területeken értékes ásványok találhatók, s egyes részekén olyan fontos növényi anyagok teremnek, mint például a kaucsuk, amelyet hűvösebb éghajlat alatt aránylag költséges eljárással, szintetikus úton kell előállítani. Mindenekelőtt azonban az olcsó munkaerő kimeríthetetlen forrása ez a terület. Amelyik hatalom birtokában van az Egyenlítő környékének Afrikája, a Közel-Kelet, Dél-India, vagy az indonéziai szigetvilág, az olcsón és keményen dolgozó kulik százezrei és milliói fölött rendelkeznek. E területek lakói, akiket többé vagy kevésbé nyíltan rabszolgasorban tartanak, állandóan egyik hódító kezéről a másikéra kerülnek, s úgy használják fel őket, mint a szenet vagy az olajat, azaz még több fegyvert állítanak elő a munkájukkal, ami újabb területek meghódítását teszi lehetővé, ami által ismét több munkaerőhöz jutnak, ami megint több fegyver termelését jelenti, ezáltal megint több terület foglalható el, s így tovább a végtelenségig. Meg kell jegyeznünk, hogy a küzdelem valójában sohasem folyik a vitás területek határain túl. Eurázsia határai előre-hátra hullámoznak a Kongó-medence és a Földközi-tenger északi partja közt; az Indiai-óceán és a Csendes-óceán szigeteit állandóan elfoglalja és visszafoglalja Óceánia és Keletázsia; Mongóliában az Eurázsia és Keletázsia közti választóvonal sohasem stabil; a Sark körül mind a három hatalom óriási területekre tart igényt, amelyek legnagyobb részét lakatlanok és felderítetlenek; a hatalmi egyensúly azonban nagyjából mindig változatlan, s az egyes szuperállamok szívére alkotó területek mindig sértetlenek maradnak. Az Egyenlítő körüli kizsákmányolt népek munkájára valójában semmi szüksége nincs a világ gazdaságának. Semmivel sem gazdagíthatják a világot, mert termelvényeiket háborús célokra használják fel, s egy-egy háború megindításának a célja mindig egy olyan kedvezőbb helyzet megteremtése, amelyben újabb háborút lehet indítani. A rabszolganepek teszi lehetővé munkájukkal az állandó hadviselés tempójának meggyorsítását. De ha nem léteznének, a világtársadalom struktúrája, s az az eljárás, amellyel e struktúra fenntartja magát, akkor sem lenne szükségszerűen más.

A modern hadviselés elsődleges célja (ezt a célt a Belső Párt irányító elméi a *duplagondol* elveinek megfelelően beismerik és nem ismerik be) a gépek termékeinek elhasználása az általános életszínvonal emelése nélkül. Az a probléma, hogy mit csi-

náljanak a fogyasztási javak fölöslegével, már a tizenkilencedik század vége óta ott lappangott az iparosodott társadalomban. Jelenleg, amikor kevés embernek van elegendő ennivalója, a probléma nyilvánvalóan nem égető, s még akkor sem válhatna azzá, ha mesterséges eljárásokkal nem pusztítanak a fölöslegeket. Napjaink világa meztelen, éhes, romba dőlt világ az 1914 előttihez képest, s még inkább annak látjuk akkor, ha azzal a képzeletbeli jövővel hasonlítjuk össze, amelyre annak a kornak az emberei számítottak. A huszadik század elején majdnem minden írástudó elméjében ott élt a látomás egy eljövendő társadalomról, amely hihetetlenül gazdag, munkától mentes, rendezett és kényelmes lesz – egy ragyogó és egészséges, üvegből, acélból és hófehér betonból épült világ. A tudomány és a technika csodálatos iramban fejlődött, s természetesnek látszott a feltevés, hogy továbbra is fejlődni fog. Ez a fejlődés azonban megállt, részben a háborúk és forradalmak hosszú sora okozta elszegényedés miatt, részben azért, mert a tudomány és technika haladása az empirikus gondolkodás függvénye, ez pedig nem maradhatott fenn egy szigorúan irányított társadalomban. Ami a világ egészét illeti, kezdetlegesebb ma, mint ötven évvel ezelőtt volt. Bizonyos elmaradott területeken történt fejlődés, s létrejöttek különböző találmányok is, amelyek valamiképpen mindig a hadviseléssel és a rendőri kémkedéssel voltak összefüggésben, a kísérletezés és a feltalálás azonban általában igen nagy mértékben elakadt, s az ezerkilencszázötvenes évek atomháborújának pusztításait sohasem hozták helyre teljesen. Mindazonáltal a gépesítéssel összefüggő veszélyek nem csökkentek. Attól a pillanattól fogva, amikor az első gép megjelent, minden gondolkodó ember számára világossá vált, hogy a nehéz emberi munka szükségessége s ezzel együtt az emberek egyenlőségének egy igen nagy akadálya is megszűnt. Ha a gépet tudatosan erre a célra használták volna, az éhséget, a robotot, a mocskot, a tudatlanságot és a betegségeket néhány nemzedék alatt ki lehetett volna küszöbölni. Mi több, anélkül hogy ilyen célra használták volna fel, pusztán egy automatikus folyamat eredményeképpen – mivel akkora gazdagságot termelt, amelyet lehetetlen volt időnként szét nem osztani –, a gép az átlagember életszínvonalát mintegy ötvenévnnyi időtartamra igen nagy mértékben megemelte a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején.

De az is nyilvánvaló volt, hogy a jólét általános növekedése a hierarchikus társadalmi rend elpusztításával fenyeget – azazhogy bizonyos értelemben annak már elpusztítása is. Egy olyan világban, amelyben mindenki csak néhány órát dolgozik, elegendő ennivalója van, fürdőszobával és jégszekrénnel ellátott házban lakik, s gépkocsi- vagy éppen repülőgép-tulajdonos, az egyenlőtlenség legszembetűnőbb s talán legjelentősebb formája már el is tűnt. Ha egyszer a jólét általánossá válik, el kell tűnniük a különbségeknek. Elképzelni kétségtelenül lehetséges egy olyan társadalmat, amelyben a jólétnek személyes tulajdonok és kényelmi cikkek formájában mindenki egyenlően részese s a hatalom ugyanakkor egy kis kiváltságos kaszt kezében marad. A gyakorlatban azonban egy ilyen társadalom nem lehet sokáig stabil. Ha mindenki egyforma kényelemnek és biztonságnak örvend, az emberek nagy tömegei, amelyeket a szegénység rendszerint elbutít, kiművelődnek, és megtanulnak önállóan gondolkodni; s ha egyszer ez megtörtént, előbb-utóbb rájönnek, hogy a kiváltságos kisebbségnek nincs semmi funkciója, s el fogják söpörni. Végeredményben hierarchikus társadalom csak a szegénységre és tudatlanságra épülhet. A földművelő múlthoz való visszatérés, amiről a huszadik század elején néhány gondolkodó álmodott, nem

volt kivihető. Ütközött a gépesítésre irányuló törekvéssel, amely szinte az egész világon ösztönszerűvé vált, azonfelül egy iparilag elmaradott ország katonai szempontból kiszolgáltatva volna magát, s közvetve vagy közvetlenül behódolni kényszerült volna előbbre járó versenytársainak.

A tömegek szegénységben tartására a javak termelésének korlátozása sem bizonyult kielégítő megoldásnak. Ez történt a kapitalizmus végső szakaszában, nagyjából 1920 és 1940 között. Sok ország gazdasági fejlődését hagyták megrekedni, a földeket nem művelték meg, a tőkeberuházásokat nem növelték, a lakosság nagy csoportjaitól elvették a munkalehetőséget, s állami jótékonyság révén éppen csak hogy életben tartották őket. De ennek is katonai gyengeség lett az eredménye, s mivel az így előidézett nyomorúság nyilvánvalóan sürgősségtelen volt, elkerülhetetlenül bekövetkezett a tömegek ellenállása. A probléma az volt: hogyan tartsák működésben az ipar gépezetét úgy, hogy a világ gazdasága ne növekedjék. Javakat kellett termelni, szétosztani azonban nem volt szabad őket. S a gyakorlatban a megoldás egyetlen módjának az állandó hadviselés bizonyult.

A háború lényege a pusztítás – nem feltétlenül emberi életké, hanem az emberi munka eredménye. A háború lehetővé teszi, hogy darabokra törjük, a sztratoszférába röptessük vagy a tenger mélyére süllyesszük azokat az anyagokat, amelyekkel, ha másképpen használnák fel őket, a tömegeket sokkal jobban ellátottá s ennek következtében, nagyobb távlatban, sokkal műveltebbé lehetne tenni. Még amikor nem pusztítanak is a fegyverek, előállításuk megfelelő módja a munkaerő felhasználásának, anélkül hogy fogyasztási cikket termelnék. Egy úszó erőd megépítéséhez például annyi munkát használnak fel, amennyivel több száz teherhajót lehetne építeni. Aztán szétrombolják mint elavult dolgot, anélkül hogy bárkinek bármilyen anyagi hasznot hozott volna, s újabb óriási munkabefektetéssel egy másik úszó erődöt építenek. Elvben a háborús erőfeszítéseket mindig úgy tervezik ki, hogy azt a fölösleget eméssze fel, amely a lakosság elemi szükségleteinek kielégítése után marad fenn. A gyakorlatban a lakosság szükségleteit mindig alábecsülik, s az eredmény az, hogy az élethez szükséges dolgok fele állandóan hiányzik; ezt azonban hasznosnak is tekintik. Tervszerű politika, hogy még a kivételezett csoportokat is valahol a nélkülözés határán tartják, mert az általános szűkölködés állapota megnöveli az apró előjogok jelentőségét, s így az egyes csoportok közti különbséget is. A huszadik század elejének mértékével mérve még egy Belső Párt-tag is kemény, fáradtságos életet él. Mégis: az a néhány kiváltság, amelyben részesül – a nagy és jól berendezett lakás, ruháinak jobb szövete, ételének, italának és dohányának jobb minősége, két-három cselédje, magángépkocsija vagy helikoptere –, azt jelenti, hogy egészen más világban él, mint egy Külső Párt-tag, s a Külső Párt tagjai az alul lévő, általuk „prolik”-nak nevezett tömegekéhez képest hasonlóképpen kedvezőbb helyzetben vannak. A társadalmi légkör olyan, mint egy ostromlott városé, ahol egy darab lóhús birtoklása jelenti a különbséget gazdagság és szegénység között. S ugyanakkor a tudat, hogy háborúban állunk, s következésképp veszélyben vagyunk, azzal jár, hogy a megmaradás természetesen, elkerülhetetlen feltételének tartjuk azt, hogy minden hatalom egy kis kaszt kezében van.

(George Orwell: 1984. Regény, Európa Kiadó, 1989. fordító Szíjgyártó László)

ENGLISH ABSTRACTS

INTERVIEW WITH ANDRÁS INOTAI

We spoke with András Inotai, director of the Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences about the potential ways out of the current global crisis, including the role of new international governance mechanisms such as the G20. We also discussed the possibilities the Hungarian government has in these hard times.

GÁBOR KÜRTHY: TENDENCIES IN MONETARY POLICY I. – ASSET PRICES

Global imbalances and asset price booms and busts are the two main practical and theoretical challenges in economics, especially in monetary policy. The first of them concerns the accumulative tendencies of debts and claims in the world economy, the second challenge deals with the processes of bank and non bank money markets. These topics are dealt with in two articles. The first one presents the issue of monetary stability and instability from a historical perspective. With that the connections between monetary policy and asset prices will be studied. The next article will deal with global imbalances. The topics are closely related and this order helps better understanding. The articles are mainly based on the current literature although I insert my own views as well.

MÁRK BATÓ–BALÁZS SZENT-IVÁNYI: THE EFFECTS OF EU ENLARGEMENT ON THE EFFECTIVENESS OF THE LISBON STRATEGY – CONCLUSIONS FOR THE EUROPE 2020 STRATEGY

The paper asks whether the differential treatment of EU member states would be warranted in case the successor of the Lisbon Strategy, the Europe 2020 Strategy. It examines the performance of member states in the past decade, and arrives to the conclusion that some “fine-tuning” would be required in case of the new strategy, especially in the fields of R&D and energy intensity. R&D is only relevant for the new member states in the longer run, in the short run however policies promoting cohesion seem more important. Differential treatment would also be required in issues related to employment, but here the main divide is not between the old and new member states, but rather between the northern and southern ones.

ÁGNES HALÁSZ: POLITICAL BUSINESS CYCLES

This paper presents a review on the theory and evidence of political business cycles from the mainstream models of Hibbs and Nordhaus to current approaches. We ana-

lyze factors concealed behind weak empirical evidence and introduce some new concepts and assumptions that may serve as pillars for further research. Finally, we give a summary of recent studies presenting new factors that may be worth including in later research.

GÁBOR KUTASI: THE COMMUNITY LEVEL EFFICIENCY OF MONETARY POLICY

The efficiency of the European Economic and Monetary Union is a big dilemma of European applied economics. The first part introduces the monetary policy made by ECB. Rates and objectives are the framework of efficiency analysis. The second part details the common pool resource problem in the community of EMU countries, and describes the prisoner's dilemma of indebtedness in a currency community. The EMU practice shows free riding behavior of many member states what generally causes higher default risks. The increasing indebtedness shows dysfunction too, as the ECB must adjust the interest rate to the higher default risk which means cost premiums for fiscally disciplined countries as well. The third part analyses the efficiency of the ECB through the standards of monetary transmission. The updated criteria can explain any success or failure of the ECB in a not perfectly homogeneous community. The measures of transmission used in the study are the way of financing (banks vs. market), terms of financing, structure of the banking sector, private sector indebtedness, structure of savings and wealth, price elasticity, interest rate elasticity, wage elasticity. They show that the single monetary policy can create tension in the community not only because of the fiscal differences but also due to money market discrepancies.

SÁNDOR GYULA NAGY: THE EFFICIENCY OF COHESION POLICY

The efficiency, effectiveness and regularity of cohesion policy can be defined both on the community level and on the national level. But the community level more than the sum of the member states. If the necessity of the cohesion policy cannot be backed sufficiently, then its budget of the policy can be decreased in the next financial framework of the EU. This could deeply undermine the process of convergence of the less developed regions of the member states. This is why the objective and detailed analysis of the cohesion policy is important, together with knowing the criticisms and reform proposals of the community level cohesion policy.

TIBOR PALÁNKAI: MEASURING THE LEVEL OF INTEGRATION

Many methods exist in the literature to measure the level and intensity of integration both as a process and as a state. These measurement exercises can be used to assess both global and regional integration. The most important goal of measurement is to provide inputs for effective policy making. The paper provides a review on the various approaches used in the context of the European Union.

ERZSÉBET SZALAI: THE CRISIS OF NEW CAPITALISM IN EASTERN EUROPE – THE CASE OF HUNGARY

The main statement of the study is that new capitalism of East Europe is experiencing a deep crisis as a system, and in light of this the system change which started twenty years earlier has in essence collapsed. The study decisively shows and characterizes the path leading to the collapse, the main stages and junctions. All this is presented in light of the global context, as the history of Eastern Europe can only be understood, especially in the age of globalization, in light of developments in international relations. The author presents the causes and the course of the Eastern European crisis based on the Hungarian example, proving that with the analysis of the Hungarian crisis we can get closer to understanding the causes and consequences of the broader Eastern European crisis. In connection with this she shows that the Hungarian crisis is not only a condensed magnified reflection of the Eastern European crisis, but of the general crisis of global capitalism as well. Hungary is made suitable for this reflective role by its peculiar socialist past which is also related to its character as a ferryboat country. Although this past is not the consequence but only the catalyst to capitalism's general crisis, it can appear in Hungary with paradigmatic force.

BORBÁLA SZÜLE: OPTIMAL PRODUCTION OF PUBLIC GOODS

It is difficult to produce the economically optimal level of public goods in a market environment. There are many different types of public goods, and today even some aspects of the pension system are considered as such. Still, it is an interesting question if individually optimal decisions made by rational individuals could lead to an optimal level of public goods. The paper attempts to analyze this question.

MÁRIA FREY: THE ROLE OF STATE EMPLOYMENT SERVICES IN MANAGING EMPLOYMENT CRISES IN THE EUROPEAN UNION

The paper is a summary of a larger research conducted by the author on the international experience of modernizing State Employment Services in Europe. It reviews the various strategies used by these agencies to address the problems caused by the current economic crisis. Based on these, the author lists several lessons for Hungary's State Employment Service.

GÁBOR VIGVÁRI: LESSONS FOR THE ECONOMIC AND MONETARY UNION FROM THE 2008 GLOBAL ECONOMIC CRISIS

In our paper we are analyze the effects of the economic crisis of 2008 on the Economic and Monetary Union. We are focusing on two core problems of the EMU which came to surface only after the outbreak of the crisis. First, we address the fis-

cal problems of Greece and other member states which performed well before the crisis. These problems show that there are major institutional shortcomings in the Monetary Union. The second question is connected to the first one and concerns the new member states of the European Union and their strategies to join the Euro zone. After the crisis more and more voices in the new member states suggest postponing EMU membership.